

steklopihalec pritrdi izdelek na pihalno pipo, da bi oblikoval rob ustja. Drobnopipalico ali mehurček stekla po končanem postopku mojster spretno odlomi, na dnu izdelka pa ostane komaj opazna sled. Če steklene kepice ni moč odstraniti, ostane na dnu neenakomerna odebelitev, ki izdelek napravi povsem neuporaben. Med kranjskimi najdbami opazimo kar nekaj takih primerkov. Sagadin je zaključil, da izdelkov s funkcionalnimi napakami ni moč pričakovati med od daleč pripeljano robo, temveč jih je treba iskati med tistimi izdelki raziskane delavnice, ki so bili nemudoma izločeni in odvrženi na kup zbrane steklovine, namenjene za nadaljnjo reciklažo.

Kot reciklažna surovina so bili najverjetneje prineseni tudi fragmenti že omenjene čaše z brušenim okrasom in morda tudi kosí oksenskega stekla.

V nasprotju s trditvijo Lazarjeve kranjskemu odkritju ne manjkajo steklasti ostanki, ki jih raziskovalci navajajo kot ključne pri identifikaciji steklarne proizvodnje. Sagadin v publikaciji izrecno omenja te najdbe kot 'kaplje stekla', s katerimi so pihalci preizkušali viskoznost mase.⁸

Tako ostaja edina dvomljiva stvar le vprašanje primarne proizvodnje stekla, ki jo raziskovalec skuša utemeljevati z odkritjem lupin školjk, iz katerih naj bi pridobivali potrebni apnenec.

Doslej odkrite najdbe bi bilo najprimerneje interpretirati kot del steklopihaške delavnice, kjer iz reciklirane steklene mase izdelujejo preproste izdelke, med njimi največ pecljatih čaš na nogi.⁹ Zaradi močno omejenega izkopavalnega polja je seveda težko sklepati, kaj je tak obrat še vključeval.

Ker izhaja datacija iz stratigrafije in je bila plast z najdbami opredeljena v 6. st., morda tudi na sam začetek 7. st., je za pravilno razumevanje odkritja steklarskih peči iz Karnija potrebna interpretacija v širšem zgodovinskem kontekstu.

Domala vsi raziskovalci se strinjajo, da je to čas, ko so bližnji urbani centri Emona, Celeja in Poetoviona večinoma že v ruševinah in so kot sedeži škofij izpričani le še v cerkvenih virih. Poselitvena slika kaže umik prebivalstva v obalne predele in istočasno rast višinskih utrd. Edina izjema ravninske poselitve na prostoru današnje zahodne Slovenije je bil Karnij, ki ga izrecno omenjajo tudi pisni viri in je bil dosedaj znan predvsem po bogatih poznoantičnih nekropolah.¹⁰

Če postavimo obstoj lokalne steklarne peči s proizvodnjo povsem nezahtevnih, recikliranih izdelkov kot vprašljivo, kateri bližnji center jih je torej proizvajal?

Karnij ima namreč izrazito strateško funkcijo v zgornjesavskem prehodu v Italijo in njegov obstoj je potrebno postaviti v tesno zvezo z obrambo prehodov v Furlanijo. Najverjetneje torej je, da mesto ostane pod langobardskim nadzorom še v zgodnjem 7. st. V strateškem in po arheoloških odkritjih sodeč tudi v gospodarskem smislu je torej Karnij predstavljal edini urbani center na širokem področju med bizantinskimi obalnimi mesti in porušeni, le še v administrativnem smislu obstoječimi zahodnopanonskimi in noriškimi mesti.¹¹ Ostanki zgodnjekrščanskega baptisterija, mestno obzidje in obsežnost poznoantičnih naselbinskih plasti pa kažejo tudi na njegovo politično in upravno vlogo. Karnij je svojo vlogo obdržal še tudi v drugi polovici 6. st. in do začetkov 7. st., ko so se z napredujočim avaro-slovanskim prodorom razmere le še slabšale.

Arheološka odkritja importirane fine afriške keramike in transportnega posodja prav tako dokazujejo gospodarski in upravni

pomen Karnija. Odkritje steklarskih peči v tem kontekstu pa nikakor ne preseneča. Naj še omenimo, da so bile na višinski postojanki Ajdna nad Potoki odkrite povsem enake steklene čaše, kar je v prostorski poselitveni sliki dobro razločljivo.

Ugotavljamo, da za identifikacijo poznoantične steklarne delavnice v Kranju ne manjkajo arheološki in tudi ne stratigrafski dokazi. Poleg tega pa je obstoj proizvodnje tudi dobro utemeljen v zgodovinsko-ekonomski vlogi, ki jo mesto prevzame v času langobardske poselitve in avaro-slovanskega prodora.

Verena PERKO

Bojan Djurić et al.: *Zemlja pod vašimi nogami. Arheologija na avtocestah Slovenije. Vodnik po najdiščih.* Zbirka Dnevi evropske kulturne dediščine. Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Ljubljana 2003. ISBN 961-6420-06-2. 287 str.

Delo mnogih avtorjev, ki prvič na enem mestu in v celoti predstavlja preliminarne rezultate projekta arheologije na avtocestah Slovenije, je bilo zaradi veliko novosti, ki jih prinaša, vsekakor težko pričakovano.

Knjiga je razdeljena v tri sklope. V prvem (Terra Gentis Humanae Memoria) B. Djurić predstavlja najprej kratko zgodovino razvoja arheološke vede, prehod zanimanja arheologov od predmetov na prostor, potem pa se posveti odnosu med razvojnimi projekti in varstvom kulturne dediščine. Ta odnos je v zadnjem desetletju, predvsem z gradnjo avtocestnega omrežja, doživel velike spremembe. Projekt varovanja arheološke dediščine ob gradnji avtocest, sprejet leta 1994, je vsekakor pomenil prelomnico v odnosu do arheološke dediščine. Po tem projektu naj bi se avtoceste v celoti izognile vsem registriranim območjem arheološke dediščine ter v kar najmanjši meri poškodovale in uničile še neznana arheološka najdišča. Zato je bil uveljavljen model, ki je poleg popolne zaščite že znanih najdišč, predvidel tudi hitro ugotavljanje arheoloških najdišč v prostoru, predvidenem za gradbene posege (ekstenzivni in intenzivni pregledi). Novoodkrita najdišča, ki se jim v fazi načrtovanja ni bilo več mogoče izogniti, so bila zavarovana s preventivnim arheološkim izkopavanjem, ki predvideva tudi izdelavo kvalitetnega arhiva najdišča. Zelo pomembna je tudi zadnja, postizkopavalna faza, ki predvideva obdelavo arhiva najdišča in njegovo objavo.

Rezultat tega ogromnega projekta je do sedaj 94 novoodkritih najdišč, ki so temeljito spremenila arheološko sliko Slovenije, saj gre večinoma za v tipološkem in kronološkem smislu slabo poznan ali celo neznan tip najdišč.

Drugi sklop predstavlja Vodnik po izbranih najdiščih. Tukaj so s kratkimi članki, fotografijami in tridimenzionalnimi rekonstrukcijami predstavljena nekatera izstopajoča najdišča. Izbrana so tako, da dobro predstavljajo predvsem novosti v poselitveni sliki in pokrivajo tako celotno raziskano področje kot tudi celoten časovni razpon. Na ta način dobimo kratek vpogled v poznopaleolitski tabor pri Zemonu, bakrenodobno naselbino pri Hardeku, bakrenodobno žarno grobišče pri Krogu, plano naselbino starejše bronaste dobe pri Ruhi vasi, bronastodobno naselbino pri Rogozi, gomilno grobišče iz starejše železne dobe pri Murski Soboti, keltsko hišo pri Bakov-

⁸ *Ib.*, 17.

⁹ Sternova na več mestih opozarja, da sta primarna proizvodnja surovega stekla in sekundarna proizvodnja steklenih izdelkov dva povsem različna procesa.

¹⁰ Odkritih je bilo nad dva tisoč grobov, med njimi so prepoznani staroselsko prebivalstvo in številni predstavniki germanskih ljudstev (V. Stare, *Kranj, nekropola iz časa preseljevanja ljudstev*, Kat. in monogr. 18 (1980); M. Sagadin, Carniola u svetlu novih nalaza, v: *Radovi XIII. mednarodnog kongresa za starokrščansku arheologiju*, Vjes. arh. hist. dalm. Suppl. 87-89 (1998) 715-724). *Cosmographia* Anonimnega Ravenata našteva 25 imen raznih krajev, med njimi je mogoče povsem zanesljivo prepoznati le Karnij.

¹¹ Emona (kot Atamine) prišteva *Cosmographia* v administrativno enoto *Media*, torej izven področja Krasa (*Istria*) in Gorenjske (*Carneola*).

cih, rimsko vojaško utrdbo pri Obrežju, rimskodobno naselbino z grobiščem pri Zagorici, rimsko vojaško opekarno pri Vranskem in zgodnjelovansko naselbino pri Murski Soboti. V tem delu so posebej privlačne tridimenzionalne rekonstrukcije najdišč, ki skušajo bralcu prikazati tudi vizualno podobo lokacije v času njenega obstoja.

Tretji sklop je Katalog arheoloških najdišč, ki vsebuje osnovne podatke o vseh 94 novoodkritih lokacijah ter šestih znanih, sedaj žal že uničenih najdiščih. Vsako najdišče je predstavljeno z informativnim stolpcem, ki obsega osnovne podatke o najdišču, ter krajšim tekstom. Povsod so dodani izseki iz digitalnih ortofotokart z vrisanimi lokacijami ter fotografije značilnih predmetov.

Glede na število novoodkritih in seveda tudi novoobjavljenih najdišč je knjiga gotovo monumentalno delo, nepogrešljivo za vse, ki jih kakorkoli zanima prostor v arheoloških obdobjih. Posebno pohvalno je dosledno in natančno lociranje posameznih lokacij v prostor, tako s koordinatami kot tudi z izseki iz ortofotokart v merilu 1:5000 ali 1:10000. Prav zaradi tega je mogoče še bolj opazno, da manjka pregledna karta z označenimi lokacijami najdišč ter odgovarjajoč seznam, kar bi bistveno olajšalo orientacijo v prostoru. S takšne karte (ali več kart, morda po odsekih avtocest) bi bila tudi na prvi pogled jasna gostota najdišč. Glede na to, da je knjiga izšla kot vodnik po najdiščih in je torej namenjena tudi širši publiki, bi bilo to še toliko bolj potrebno.

Abecedni seznam najdišč na začetku knjige sicer obstaja v obliki kazala, vendar je treba tudi pri njem opozoriti na nekatere pomanjkljivosti. Najbolj očitno je nedosledno poimenovanje najdišč. Tako so nekatere lokacije poimenovane samo z ledinskim imenom (oz. imenom najdišča), nekatere z imeni bližnjih naselij, nekatere pa z obojim, in to v poljubnem vrstnem redu. Tako je npr. večina najdišč v okolici Čateža objavljena pod imenom Čatež, z ledinskim imenom (oziroma imenom najdišča) na drugem mestu. Le lokacija Srednje polje pri Čatežu je objavljena z ledinskim imenom na začetku in je v knjigi popolnoma drugje. To seveda otežuje iskanje lokacij. V informativnem stolpcu posameznega članka sta sicer dodana še EŠD in ime najdišča v tem registru, vendar ta včasih sploh nima zveze z imenom v naslovu in le še poveča zmedo (primer: Gmajna pri Sp. Gorici, EŠD 15554, Stražgonjca - arheološko najdišče Lavše, str. 133; Spodnja Gorica, EŠD 15555, Spodnja Gorica - arheološko najdišče Gmajna, str. 241; Lavše pri Šikolah, EŠD 15554, Stražgonjca - arheološko najdišče Lavše, str. 170). Vsem tem nejasnostim bi se dalo izogniti z enkratnim poimenovanjem vsakega najdišča in dosledno uporabo tega poimenovanja v vseh nadaljnjih postopkih (prijava v register EŠD, vodenje v različnih podatkovnih zbirkah, objave).

Na koncu bi se dotaknila še oblikovanja. Knjiga je bila nagrajena na 19. Slovenskem knjižnem sejmu kot najlepša knjiga leta 2003 v kategoriji znanstvenih knjig in učbenikov. Na prvi pogled sicer res lepa knjiga pa ob resnejši uporabi hitro pokaže svoje pomanjkljivosti. Na prvem mestu je gotovo neustrezen format, morda primeren za vodnike, toda delo pred nami je vendarle precej več kot to. Zato je prava škoda, da je izšlo v ozkem, "žepnem" formatu vodnika. Knjiga je za vodnik tudi predebel, vezava je neprimerna in se, če jo uporabljamo na pisalni mizi, stalno zapira. Moti tudi paginacija, ki je spodaj, vendar pa zaradi velikega števila slik v mnogih primerih izpade. Tako je potrebno listanje nazaj ali naprej, da "izračunaš" pravo stran. Kot že večkrat doslej pri arheološki literaturi, se je tudi tokrat pokazalo, da lepo oblikovanje samo po sebi ni vedno tudi "uporabniku prijazno" in da bi bilo treba misliti tudi na to.

Delo Zemlja pod vašimi nogami nam je dalo prvi celovit vpogled v izredno bogato arheološko dogajanje ob gradnji slovenskih avtocest in z nestrpnostjo pričakujemo tudi nadaljevanja - objave posameznih najdišč.

Zvezdana MODRIJAN

Mitja Guštin: *Ni gore, hriba ne gorice, kjer cerkva se ne blešči. Prispevki k varovanju dediščine - razkoraki med teorijo in prakso, idejo in realizacijo.* Ljubljana 2000. 99 strani, 7 barvnih slik in več črno-belih risb.

Knjiga, ki jo je avtor izdal v samozaložbi, se ukvarja predvsem s problematiko varovanja kulturne dediščine (premične in nepremične) in njeno predstavitvijo širši javnosti.

Knjiga je razdeljena na tri večje segmente: Varstvo arhitekturne dediščine, Muzejska mreža in Nacionalno muzejstvo. Ti pa so nadalje bolj podrobno razdeljeni po specifičnih problemih, ki jih obravnavajo. Na koncu knjige je avtor predstavil še zgodovino svojih dejavnosti na področju varovanja dediščine.

I. Varstvo arhitekturne dediščine: Pomembni sta vprašanji, ali je treba vso preteklost varovati in na kakšen način jo lahko aktivno vključimo v vsakdanje življenje, bivanje - pomembno je ohranjanje primerne vsebine in funkcij objektov, seznanjanje lastnikov, uvajanje preventivnega varovanja v zavest širše javnosti preko letakov in brošur, izvajanje natečajev za ureditev spomeniških urbanih jeder ipd. Nezavarovana kulturna dediščina je v času po drugi svetovni vojni pospešeno propadala hkrati z industrijskim razvojem in gradnjo novih satelitskih naselij. Sledijo predstavitve različnih poskusov na različnih lokacijah: Brežice, Podbočje, Koper, Žiže in Drnovo. Avtor se dotakne tudi problema varovanja in prezentacije sakralne dediščine ter nujnega multidisciplinarnega sodelovanja med umetnostnimi zgodovinarji, arheologi, konzervatorji, zgodovinarji in arhitekti. Daljši sestavek govori o obnovi Žičke kartuzije, ki zaradi svoje večplastnosti potrebuje obsežnejšo obravnavo večih strok. Pri nas je skrb za dediščino opredeljena s pojmom pasivno in aktivno varstvo. Potrebno je širše razumevanje teh dveh pojmov, kot npr. v Veliki Britaniji "heritage management". To t. i. upravljanje z dediščino razdelimo v 3 sklope: temeljno varovanje, raziskava in historična interpretacija, tretji sklop pa je aplikacija. Različne pristope in metode na koncu Guštin združi v obširen seznam konkretnih zgodovinsko-konzervatorskih študijskih nalog, katerih glavni cilj bi bila prezentacija spomenika in oživitve celotne Žičke doline.

V povezavi s celostnim pogledom na razvitanje nekega področja sledi prispevek o razvoju urbane arheologije na Slovenskem, ki se ukvarja z raziskovalnim arheološkim delom znotraj strnjenih urbanih območij. Tako raziskovanje zahteva posebno metodologijo in večjo odgovornost sodelujočih partnerjev. Na kratko je predstavljen razvoj od protourbanih zasnov v neolitiku in kulturi žarnih grobišč preko železne dobe do antike in srednjega veka ter zgodovina sodobnih raziskav večjih mestnih središč: Koper, Celje in Ljubljana.

Prvi segment se zaključuje s predstavitvijo idejnih zasnov za podiplomski študij konzervatorstva in muzeologije, vključno z vpisnimi pogoji in predmetnikom.

II. Muzejska mreža: Predstavljena so razmišljanja o slovenskih muzejih, njihovi vlogi, možnostih razvoja in povezav med njimi. Muzeji so pri nas sprva nastali iz potrebe po zbiranju in hranjenju najdb, Guštin pa predlaga ločitev oziroma ureditev funkcij današnjih muzejev (Narodni muzej, pokrajinski ter občinski muzeji idr.) v piramidni sistem, kjer baza zagotavlja regijsko obdelavo gradiva, republiške ustanove (vrh) pa sintetični pregled. Ti bi bili multidisciplinarno kombinirani s sorodnimi muzejskimi zbirkami. Problematike posameznih slovenskih muzejev se avtor loti pri Ljubljani in večnem vprašanju postavite razstave o zgodovini mesta. V okviru ljubljanskih muzejev je predstavljena tudi zgodba o nastanku Slovenskega etnografskega muzeja iz bivšega liceja in vojaške bolnišnice Mladika ter večni problem prostorske stiske muzejev. V okviru muzejev izven Ljubljane je treba opozoriti na ponavljajoče se vzorce postavljanja razstav, ki lahko obiskovalcu dajo vtis "identičnih" zbirk. Sodobni muzej naj bi bil zrašččen z okoljem; monotonost zbirk bi morali razbiti z vnašanjem lokalnih značilnosti. Na drugi strani pa bi moral t. i. "totalni muzejski prostor"